

Körlánc

Amerikai – Magyar Környezeti Nevelési Projekt 1992-1993

HAVAS PÉTER

A Magyar Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium és a South Royalton (Vermont, USA)-i Institute for Sustainable Communities az US Environment Protection Agency megbízásából 1992 nyarán megállapodtak egy 14 hónap időtartamú project létrehozásában.

A KÖRLÁNC Projekt elősegíti a magyarországi környezeti nevelést a helyi közösség bevonásával kidolgozott és megvalósított helyi tantervek, programok által. A két kijelölt központ: az Esztergomi Vitéz János tanítóképző Főiskola és a Kecskeméti Tanítóképző Főiskola (a csatlakozó általános iskolákkal és óvódákkal) modellként működnek: a módszer kidolgozását, értékelését dokumentálását és terjesztését vállalják. A KÖRLÁNC Projekt koordinálása a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium Kutatásszervezési és Oktatási Főosztályán történik, a Projekt szakmai vezetője Havas Péter. A KÖRLÁNC Projekt támogatója az USA Környezetvédelmi Hivatala. Az USA-nak 1991. óta van Környezeti Nevelési Törvénye, amelyet még George Bush elnök idején fogadott el a Szenátus. A Törvény kimondja, hogy az USA erkölcsi kötelessége a Föld környezeti problémái megoldása érdekében segíteni és támogatni a segítséget kérelmező országok környezeti nevelését. A támogatás szakmai és egyben anyagi természetű is. A Projekt nem közvetlenül a Washingtoni Környezetvédelmi Hivaltaltól, hanem a Vermont-i Institute for Sustainable Communities-től kapja a szakmai segítséget. A Fenntartható Társadalmak Intézete elsősorban kelet-európai környezetvédelmi projectek létrehozására és működtetésére szakosodott. Széles körű és kiterjedt szakmai és kormányzati kapcsolatokkal rendelkező intézmény, amely a KÖRLÁNC létrehozatalában és fejlesztésében jelentős érdemeket szerzett.

Az Intézet:

- kezeli és folyósítja a KÖRLÁNC washingtoni pénzügyi támogatását,
- szakmai-technikai segítséget nyújt a továbbképzések megtervezéséhez,
- szakembereket közvetít a továbbképzések megvalósításához
- előkészíti a magyar tanítók és tanárok USA-beli tanulmányútját,
- folyóiratokat, szakkönyveket és más szakmai forrásokat küld abból a célból, hogy a KÖRLÁNC szellemi bázisa kibővüljön és erősödjék.

A KÖRLÁNC a környezeti nevelés módszereiben, szemléletében USA-béli mintákat követ olyan módon, hogy azokat honosítja, a magyar nevelési és közoktatási hagyományokhoz igazítja. Sokféle olyan metódus átvételét és terjesztését szervezi meg, amelyek szervesen illeszkednek a környezeti nevelés hazai előzményeihez, tradícióihoz.

A KÖRLÁNC Projekt céljai:

1. A helyi közösség (családok, önkormányzati és nem-kormányzati környezetvédők, orvos, lelkész stb) képviselői bevonása az iskolai (óvodai, kollégiumi) program, tanterv elkészítésébe (a kidolgozás módszere és a létrehozott pedagógiai eredmények újszerű tapasztalatokkal szolgálnak, amelyek beépülhetnek a tanítóképzés és továbbképzés stúdiumaiba)

2. A környezeti nevelés modern módszereit (USA-béli és magyarországi) integráló, alkalmazó megoldások kidolgozása, kipróbálása és értékelése. Olyan folyamat (dokumentált akciókutatás), amely menetében és produktumában egyaránt a tanító-és tanárképzés, valamint a továbbképzés anyagául szolgál. A tanítók feljegyzései, a helyi tanítási-tanulási folyamatdokumentumai, a gyerekek munkáinak gyűjteménye, a vizsgálatok, a felmérések és értékelések, a diafelvételek és videoanyagok az akciókutatás empirikus bázisát képezik.

A bemutatók (a tanév során 12 alkalom), a szakmai konferenciák és továbbképzések (a tanév során öt országos továbbképzés), a publikációk (a helyi és az országos sajtót valamint a szakmai kiadványokat is tekintve ez mintegy 30 cikket, tanulmányt jelent), a sajtó-és médiakapcsolatok (a KÖRLÁNC megjelent a helyi és az országos TV adásokban, a rádióműsorokban. Bemutatta a KÖRLÁNC-ot a Szabad Európa Rádió és a Vasárnapi Újság, foglalkoztak a KÖRLÁNC-cal hírműsorok és szakmai adások is), valamint a KÖRLÁNC Hírmondó című havonta megjelenő és központilag díjmentesen terjesztett kiadvány (az első tanév során 12 szám és két különszám) elősegítik a program, a kidolgozott módszerek és az információk terjedését. A KÖRLÁNC Program jelentősége időben és térben tehát erősen terjedő, bővülő képet mutat. (Lásd a Térkép mellékletet). A két Munkacsoport eredményeit az ország érdeklődő iskolái, óvodái körében kívánjuk terjeszteni. A KÖRLÁNC osztályok egyenlőre óvodásokból, elsős és másodikos tanulókból állnak: az ő környezeti nevelésük jövőjét biztosítani szükséges a 14 hónapos Project befejezését követően is. A tanév során több alkalommal látogattak meg – felügyeleti és ellenőrzési célokból a Washington-i és a Vermont-i Vezetőink. Meglátogatták a Munkacsoportokat, az óvodát, az iskolákat, találkoztak szülőkkel, a gyerekekkel. áttekintették a végzett munkát és az eredményekkel elégedettek voltak. A Projekt beváltotta a hozzáfűzött reményeket. A támogatás és a továbbépítés jelenleg kidolgozás alatt van, szoros összefüggésben az első tanév hivatalos lezárása és a következő megtervezése folyamattal.

4. A KÖRLÁNC megvalósításához az USA anyagilag hozzájárul. A támogatás a helyi környezeti nevelési program kidolgozásához és megvalósításához szükséges feltételeket, eszközöket, a szakanyagok és értékelő eljárások kidolgozását, dokumentálását, terjesztését, az országos továbbképzések megtartását teszi lehetővé. A KÖRLÁNC a továbbiakban erőfeszítéseket tesz más támogatások megszerzésére. Eddig is sok támogatást nyújtottak a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium, az ELTE Természettudományos Nevelési Szakcsoportja és a helyi önkormányzatok. Hangsúlyossá vált a pályázatok és szponzorok felkutatása. Megvalósult a Rumpold Hungária KFT-vel való Együttműködési Megállapodás, amely a hulladékkezelési szokások pedagógiai eszközökkel történő áthangolására irányul.

Törekszünk munkánk eredményeinek a taneszközpiacon történő értékesítésére is. A KÖRLÁNC termékek kéziratai (programok, feladatgyűjtemények, játékok, tanítói segédkönyvek) a közeljövőben elkészülnek.

5. Az Institute for Sustainable Communities (Vermont, South Royalton) elősegíti a Projekt menedzselését, segít a publikációs tevékenységben. Szakmai segítséget nyújt különböző, az USA-ban kidolgozott környezeti nevelési kiadványok, szakkönyvek, folyóiratok megküldésével, szakmai tanulmányutak előkészítésével, USA-szakértők továbbképzési célú meghívásával, utaztatásával.

6. Az ISC segíti a szakmai felkészülést workshopok szervezésével, amelyekhez felkér USA-béli szakembereket. Az 1992-es évben a Projekt megindításához 3-3 napos felkészítést, október végén, novemberben, februárban egy-egy napos, májusban kétnapos továbbképzést tartunk. Továbbképzésünk témái:

1. *augusztusban*: A környezeti nevelés formái, módszerei, tervezése
2. *októberben*: A környezeti nevelés értékelése, menedzselése, a hulladék-és szemétközelés környezeti nevelése.
3. *novemberben*: A levegő és a víz, mint környezeti probléma.
4. *februárban*: A városi környezet pedagógiai transzformációi.
5. *májusban*: A környezeti nevelés a természetben, óvodás-és kisiskolás korban. Iskolán kívüli (out door) módszerek. Minden szakmai rendezvényünk nyitott, meghívjuk a KÖRLÁNC külső tagjait ("külső páholy"), a helyi önkormányzati és nem-kormányzati környezetvédő szakembereket, a családok és a felekezetek képviselőit. (Volt olyan továbbképzésünk, amelynek létszáma meghaladta a százhusz főt.) A szakmai továbbképzések költségeit a KÖRLÁNC fedezi saját forrásaiból, a résztvevők számára a továbbképzések díjtalanok. A szakmai rendezvényekről beszámolunk a Hirmondó-ban, amelyet elküldünk a KÖRLÁNC valamennyi belső- és külső tagjának és az érdeklődőknek. A KÖRLÁNC Hirmondót a Művelődési és Közoktatási Minisztérium vezetőinek, a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium Kabinetfőnökségének, az USA Nagykövetség Kulturális Osztályának, számos nem-kormányzati környezetvédelmi szervezetnek, a REC-nek, több környezetvédelmi oktatóközpontnak, a Magyar Rádió Oxigén c. műsorszerkesztőségének, a Magyar Televízió GAIA Produkciós Irodájának, a Köznevelés, a Tanító, az Iskolakultúra, a Természetbúvár és más lapok szerkesztőségeinek, kilenc környezetvédelmi egyesületnek, a Környezetvédelmi Tanárok Egyesületének, a Természetvédő Pedagógusok Szövetségének, összesen 245 címre. A KÖRLÁNC Hirmondó és postázásának költségeit a KÖRLÁNC fedezi, a megrendelők számára ez a szolgáltatás is díjtalan.
7. Az ISC csereutakat dolgoz ki, amelyek keretében magyar és USA-béli tanítók, oktatók és szakemberek végezhetnek külföldi tanulmányokat. Az ISC elősegíti a KÖRLÁNC transzkontinentális bővülését is: kapcsolatokat szervez magyar és USA-béli iskolák, gyerekek és tanítók között. A KÖRLÁNC eddigi öt továbbképzéséből négy alkalommal sikerült USA szakembereket meghívni, ezáltal a továbbképzések az USA- magyar szakmai együttműködés modelljeivé váltak.
8. A környezeti nevelési projekt törekszik Magyarországon és a régió környezeti neveléssel foglalkozó műhelyeinek összekapcsolására, információ cserékre a hatékonyság fokozása és a felesleges párhuzamosságok kiküszöbölése érdekében. Bekapcsolódunk a Zöld Pók hálózatba, amely a környezetvédő csoportok elektronikus (modemes) kapcsolata. A határainkon túl is érvényesül a KÖRLÁNC hatása. Ebben a törekvésünkben a Független Ökológiai Központ, a Magyar Természetvédők Szövetsége és a Magyarok Világszövetsége is segítséget ígért. Két alkalommal tudtunk KÖRLÁNC terméket eljuttatni a határainkon kívül élő magyar lakta településekre, városok pedagógusainak, óvónőinek. Litvánia, Lengyelország saját, nemzeti környezetvédelmi intézményei érdeklődtek, illetve bekapcsolódtak a KÖRLÁNC-ba. Esztergomi Munkacsoportunk Vezetője és tagjai nyárra utaznak Litvániába- szakmai tapasztalatcserére.
9. A projekt egész időtartama alatt nyitottságot, kezdeményezést és segítő attitűdöt tanúsít, folytonosan bővül. Létrehoztuk a KÖRLÁNC külső páholyt, amely jogosultságot minden érdeklődő iskola, pedagógus megkaphat. Bemutakozó levélben kell kérelmeznie a KÖRLÁNC hálózathoz való kapcsolódást, az ezzel járó kedvezményeket és szakmai segítséget. Ennek fejében a KÖRLÁNC-nak tartozik saját szakmai tapasztalatait megosztani, bemutatni, a partnerkapcsolatot a maga részéről elősegíteni és viszonzni. A KÖRLÁNC ezzel újszerű munkastílust igyekszik megteremtetni: a partner-szerű tanulás interaktív módozatait.
10. Rendszeres tájékoztatást küldünk a Művelődési és Közoktatási Minisztériumnak abból a célból, hogy a modell adaptálható elemeit és eredményeit segítse terjeszteni a saját eszközeivel. Több, mint kétezer iskolának juttattuk el a Hirmondó különszámát, nyolcszáz iskola kapta meg a Városi környezeti nevelés című feladat gyűjteményünket, amely hézagpótló munka: a városi környezettel kapcsolatos feladatok és játékok gyűjteménye.

A helyi közösség bevonásával kidolgozandó környezeti nevelési program főbb sajátosságai:

1. A helyi környezeti értékekre, hagyományokra, és a jelen problémáira épül. A program bemutatja a természeti és az ember-alkotta környezet sajátosságait, utal a történetére, jellemzi a jelen kihívásait és vázolja a jövő perspektíváit. Felmutatja az aktuális károsodásokat. Felszólít és bevon a környezet megóvásába, a környezeti problémák kezelésébe. A mindennapi életviteli szokások alakításával, formálásával igyekszik környezet-tudatos magatartást elősegíteni. A KÖRLÁNC két Munkacsoportjában a Projekt első tíz hónapjában sikerült elindítani a helyi kormányzati és nem-kormányzati környezetvédők dialógusát a pedagógus munkacsoportok bevonásával. Ez a megoldás még igen szokatlan, hiányoznak a módszerre vonatkozó nevelésszociológiai kutatási adatok, általánosítható tapasztalatok. Esztergomban az OPEION Alapítvány, az önkormányzat és a Rumpold cég alkotja azt a „háromszöget”, amelynek középpontjában a Munkacsoport áll. A családok körében végzett attitűd vizsgálat, a helyi közvéleménykutatás a szülők és az iskola kommunikációs esélyeit növelte. Kecskeméten az önkormányzati szakemberek, a Hunyadi Iskola Vezetősége és a Munkacsoport van szoros összekapcsolódásban. A KÖRLÁNC következő tanévben a szülők iskolai munkalehetőségeit fogja kipróbálni: az önkéntes asszisztens segítő szerepre kell felkészítsük az édesanyákat és az apákat. (USA modellt követve: nagyszülőket is)

2. Átfogja az alsótagozatos tantárgyakat (különös erővel a környezetismeretet, a technikát, az anyanyelvet, a testnevelést és az ábrázolást), ugyanakkor megjelenik tantárgyközi jelleggel is. Kiterjed a napközi, a szabadidős programok -klub, szakkör- területeire, az óráközi szünetek, az étkezések időszakaira is. Átfogja és összehangolja a tanórai és a tanórán kívüli, valamint az iskolai és az iskolán kívüli nevelési helyzeteket: a szakkörök, a klubok, a táborok, a kirándulások, a séták, az akciók, az iskolakert, az iskolaudvar gondozásának pedagógiai lehetőségeit, az ünnepekre és a jeles napokra való felkészülést. A KÖRLÁNC tevékenység az óvodában és az alsótagozatban a széles felületű környezeti nevelést képviseli. Ennek része a korábbi években kidolgozott Alternatív környezetismeret című integrált alsótagozatos tantárgy (1986-1990 között fejlesztettük ki néhány budapesti iskola összesen 14 osztályában. Témavezető: Dr. Havas Péter) A kerettanterv előbbrelépést tesz lehetővé a helyi tanterv készítésének irányába: lehetőséget kínál a helyi környezeti nevelési programok létesítéséhez a két alsótagozatos tantárgyon belül (kulcsfontosságúak: a technika és a környezetismeret tantárgy).

3. Holisztikus látásmódot képvisel: a környezet egészségének gondolatát közvetíti. Ezzel segít megalapozni a gyerekek ember-képét, önmeghatározását, amelyben tükröződik az ember-természet viszony ökológiai szempontú, modern felfogásmódja. Világossá válik, hogy az ember, mint az élővilág legfiatalabb faja kiemelt felelősségű a természet, a Föld, a Világegyetem szempontjából. Önmagát a természet részeként kell tekintse, aki tevékenységével, életvitelével súlyos fenyegetéseket, veszélyeket okoz. Sorsa azon múlik, sikerül-e egyensúlyt, fenntartható állapotot teremtenie a természettel, vagy azt leigáznia, birtokolni és kihasználni akarja-e. Ezutóbbi esetben az emberi faj túlélésére nincs reális lehetőség. Fel kell ismernünk, hogy a Földön minden élőlény egyaránt része az Egésznek, hogy az ökológiai rendszerek egyensúlyának „mesterséges” felborításával az emberiség jövője forog kockán. Ennek első, konkrét jeleit már érzékeljük: ilyenek az üvegház-hatás, az ózonpajzs megsérülése, sok élő faj teljes eltűnése, kipusztulása és hasonlók. A környezeti nevelés élmény-központú pedagógiai hatásra törekszik. A követelmény készletében hangsúlyosan foglalkozik az attitűdök és az érzelmi viszonyulások formálásával. Felhasználja a művészet, a dráma eszközeit is a környezeti nevelési metodikákban. Törekszik arra, hogy spirituálisan is megalapozza a gyermek környezet-tudatos magatartását.

4. Tudatosan formálja a gyerekek mindennapos életének szokásait, életmódját, életvitelét. Felkínál környezetbarát életviteli módokat: ésszerű takarékosagra, gazdaságosságra, újrahasznosításra szoktat. Az energiával, a nyersanyagokkal, az eszközökkel takarékos bánásmódot és technikákat terjeszt. Igyekszik az óvoda, az iskola, a kollégium mindennapi életében modellt teremteni, példát kínálni, amelyben a környezetkultúra és

a környezetbarát életvitel megjelenik. Hangsúlyosan foglalkozik a környezeti attitűdök alakításával: pozitív környezeti attitűdöket formál. Hirdeti és képviseli a bioszféra egységének, az élet méltóságának és sérthetetlenségének, szentségének eszméjét. A napi apró szokások alakításában modellsze rűsége törekszik: az óvoda, a kollégium, az iskola életét igyekszik befolyásolni, hogy a rejtett tanterv hatásmechanizmusai pozitív módon érvényesüljenek. Előbbrelépést sürget az iskolai életmód, étkezés, a higiénia, a mozgás lehetőségek, az emberi kapcsolatok fejlesztése terén, mindezzel az iskolai személyi, tárgyi, természeti környezetet igyekszik harmonikusabbá tenni. A figyelmünk kiterjed a tisztasági szokásokra, a hulladékkezelésre, az energia- és anyag takarékosságra és egyebekre is.

5. A modern környezeti nevelés szakszerűen, pontosan követi a gyermekek fejleszthetőségét, személyközpontú, differenciáló, a tanulók kiscsoportjaiban érvényesülő csoportdinamikai hatásokra épít. A gyerekek páros és kiscsoportos munkaformáit részesíti előnyben a „frontális”, személytelen módszerek helyett intenzíven érvényesíti a nem-kognitív pedagógiai hatásokat is, amelyeket a művészeti nevelés, a drámapedagógia, általában az élményközpontú helyzetek sokasága biztosít. Az érzelmi viszonyulások alakításában a modern környezeti nevelés a gyermek társas készségeit erősíti, kifejlesztve és értékelve az empátiát, a toleranciát és a társakat segítő, az együttműködő magatartásmódokat.

6. A környezeti nevelés a polgári nevelés részeként a környezet és a társak szeretetére épít, az emberi méltóságot és önértékelést erősíti a fenntartható társadalmi fejlődés érdekében.

7. A KÖRLÁNC Projekt első tíz hónapja során óvodák, iskolák, kollégiumok, főiskolák, Művelődési Házak és környezetvédelmi csoportok sokaságát fogja össze. A helyi fejlesztések ugyanakkor nem pótolják a hazai környezeti nevelési követelmények „központi” kidolgozását, amely munkálatok a Nemzeti Alaptanterv részeként haladnak. A Környezetvédelmi Minisztérium ad hoc munkacsoportja – amelynek tagja a KÖRLÁNC szakmai vezetője is – már dolgozik a jelzett feladaton. A KÖRLÁNC tehát komplex módon járul hozzá a magyarországi környezeti nevelés fejlesztéséhez:

- Modellként képzési és továbbképzési bázisként szolgál,
- A további kutatások számára rögzíti tanulságait, eredményeit
- Realizált társadalomkutatásként a fejlesztés eredményeit azonnal a gyakorlatban kamatoztatja,
- Elősegíti a hazai környezeti nevelés felzárkózását a fejlett (elsősorban az élenjáró USA) országok színvonalához anélkül, hogy feladná identitását, a hazai hagyományokhoz és körülményekhez való kötődését.

A KÖRLÁNC és a tanártovábbképzés

A KÖRLÁNC erőteljes indítást adott a hazai óvodák, iskolák százainak ahhoz, hogy kezdjék meg a helyi lakóközösség bevonásával kialakítható, helyi környezeti nevelési programok létrehozását és megvalósítását. Ám a kezdeti „lökés” néha nem több, mint a kellő (és fontos) motiválás, az ügy iránti lelkesült elkötelezettség megteremtése. A hazai tanító és tanártársadalom számára égetően szükséges a környezeti neveléshez szükséges szakmai alapozás (környezettudományok, pedagógiai, szociológiai, pszichológiai) és a mesterségbeli eszközök (helyi tanterv készítés, módszerek sokasága, szociális technikák, értékelés és hasonlók). Mindennek biztosítása rendszeres továbbképzéssel lehetséges. Az ELTE BTK Természettudományos Nevelés Szakcsoportja kidolgozta és megindította a Környezetpedagógus intenzív tanártovábbképzést, amely egy éves kurzuson az óvónők, a tanítók, a tanárok megszerezhetik a szükséges szakmai alapokat és a környezeti nevelés mesterségbeli eszközeit. A jelentkezők háromszoros aránya jelzi a valós igényeket a képzés iránt. A KÖRLÁNC egyéb továbbképzéseket is indít: mind Kecskeméten, mind Esztergomban megindulnak újszerű, a környezeti nevelőmunkát elősegítő, a jelenlegi pedagógusképzés „fehér foltjait” eltüntető felsőoktatási kurzusok. A KÖR-

LÁNC a hazai környezeti nevelés legújabb nemzedéke, amely nyitott lehetősége sok-sok nevelési intézménynek. A környezeti nevelésben olyan egyedülálló komplexitást valósít meg, amelyben a helyi fejlesztést, a lakóközösség bevonásával megvalósított helyi környezeti nevelést összekapcsolja a pedagógusképzéssel és továbbképzéssel, a helyi fejlesztő munkát az igényes pedagógiai, pszichológiai kutatással. A KÖRLÁNC nemzetközi erőfeszítés termékeként született, a magyarországi közoktatás fejlesztési folyamatokhoz integrálódott, a környezeti nevelés országosan kiemelt jelentőségű üggyé válásának sodrásában fejlődik tovább. A KÖRLÁNC-hoz való csatlakozás levélben történik. Az óvoda, az iskola, a kollégium levélben mutassa be saját intézménye környezeti nevelési sajátosságait, problémáit. Levélcím: KÖRLÁNC Projekt, 1394 Budapest, Postafiók 351.

KÖRLÁNC

amerikai-magyar környezeti nevelési projekthez
kapcsolódott óvodák, iskolák, főiskolák

